

- ČECHOVÁ, Mariana. 2019. *Ikonizácia pádu a vzostupu (v arcinaratívoch Popoluškinho typu)*. Bratislava: Veda, 2019.
- ČECHOVÁ, Mariana a kol. 2016. *Osnovné tematické algoritmy v slovesnom umení (s intersemiotickými a interdisciplinárnymi presahmi)*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2016.
- ČECHOVÁ, Mariana – PLESNÍK, Ľubomír. 2016. *Tematické algoritmy a existenciálne stratégie v Oceáne príbehov*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2016.
- DANIŠOVÁ, Nikola. 2020. *Metamorfny motív v arcinaratívoch (mystérium premeny)*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2020.
- Démonové povídky. Zkazky indických vypravěčů*. Praha: Argo, 2008.
- DOBŠINSKÝ, Pavol. 1995. *Slovenské národné povesti*. Bratislava: Nestor, 1995.
- JASPERS, Karl. 1991. *Otázka viny (Příspěvek k německé otázce)*. Praha: Mladá fronta, 1991.
- KOZÁK, Jan (ed.). 1993. *Dvacet jedna řečí askety Gótama zvaného Buddha*. Praha: Felt Technika, 1993.
- LE PRINCE DE BEAUMONT, Jeanne-Marie. 1971. *Kráska a Zvíře*. Praha: Artia, 1971.
- HEIDEGGER, Martin. 1996. *Bytie a čas*. Praha: OIKOYMENH, 1996.
- MIKO, František: *Estetická komunikácia*. In: MIKO, František – POPOVIČ, Anton. *Tvorba a recepcia*. Bratislava: Tatran, 1978, s. 15 – 238.
- MIKO, František. 2008. *Poznámky*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2008.
- MILTNER, Vladimír. 1997. *Malá encyklopedie buddhismu*. Praha: Práce, 1997.
- NYANATILOKA, Thera. 2009. *Buddhistický slovník*. Praha: DharmaGaia, 2009.
- NYANATILOKA, Thera. 1993. *Slovo Buddhovo*. Praha: Stratos, 1993.
- POKORNÝ, Petr. 1998. *Píseň o perle. Tajné knihy starověkých gnostiků*. Praha: Vyšehrad, 1998.
- PLESNÍK, Ľubomír. 2012. *Kapitoly z recepcnej poetiky*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2012.
- PLESNÍK, Ľubomír a kol. 2008. *Tezaurus estetických výrazových kvalit*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2008.
- TRIPURA RAHASJA. 1995. *Tajemství za trojicí*. Praha: Ada, 1995.
- VŠETIČKA, František. 2011. Co je kompoziční výstavba. In: *Ariadnino arkanum. O kompoziční poetice české prózy v prvním desetiletí 20. století*. Olomouc: Fontána, 2011, s. 162 – 286.
- ZBAVITEL, Dušan. 1985. *Starověká Indie*. Praha: Panorama, 1985.
- ZBAVITEL, Dušan (ed.). 2008. *Raný indický buddhismus*. Praha: Argo, 2008.

§ 4. Ľubomír Plesník

KONKRÉTNÉ EXISTENCIÁLY – METODOLOGICKÝ DOSAH

.....

§ 1. Prejav základných daností ľudskej existencie vo vedeckom správaní, ich vplyv naň.

§ 2. Konkrétne existenciály

Keďže *existenciály* postihujú danosti ľudského bytia ako celku, prejavujú sa aj v spôsobe vedeckého správania. Arcitextuálnu tematológiu s ohľadom na jej odborové zaradenie pritom v rámci vymedzovania vlastného koncepčno-metodologického postavenia (spôsobu vedy, ku ktorému sa na jednej strane hlási a s ktorým sa na protihľadej strane programovo nestotožňuje) zaujíma prednostne dosah existenciálov na humanistiku, osobitne na estetiku a literárnu vedu.

Rozpoloženie. Jeho metodologický dosah je obsiahnutý v hesle → *Konkrétne existenciály – ikonizácia*.

Oddaľovanie. Pobyt sa podľa M. Heideggera „drží“ v istom „od-dialení“ (Heidegger, 1996, s. 132). Podstata oddaľovania spočíva v tom, že „to, čo je nám intervalovo ‚najbližšie‘, preskakujeme“ (s. 131): „Pre toho, kto napr. nosí okuliare, ktoré sú mu čo do intervalu tak blízko, že ich ‚má na nose‘, je tento použitý prostriedok oveľa viac vzdialenejší než obraz na stene oproti. [...] To platí napr. i o ceste – prostriedku na chodenie. Pri chôdzi sa jej každým krokom dotýkam a je zdanlivo tým najbližším a najreálnejším z toho, čo je vôbec po ruke, priamo sa pod určitými časťami tela, pod chodidlami sunie. A predsa je oveľa vzdialenejšia než známy, ktorého na ‚vzdialenosť‘ dvadsať krokov ‚na ceste‘ stretávam“ (s. 131,132).

To, čo „je tak ‚samozrejmé‘, že si to vôbec nevšímame“ (s. 449), pritom „tají v sebe ontologicky-existenciálne samé záhady“ (s. 404). To platí aj pre základný predpoklad – dodávame my – aby to, čo skúmame, pre nás vôbec bolo (k tomu a k Heideggerovmu konceptu *svetliny* / „lichtung“/ ako elementárnej podmienky evidencie čohokoľvek pozri Plesník, 2007).

Arcitextuálna tematológia práve z tejto skúsenostnej danosti (oddaľujúce prehliadanie ustanovujúceho) odvodzuje svoje predmetové zameranie na rudimentálne a fundamentálne danosti textualizovanej semiosféry, t. j. arcinaratívy („veľké príbehy“). A odvodzuje z nej – v typologickom (nie „vplyvologickom“) súzvuku s niektorými polohami hnutia *New Sincerity* – aj svoj zásadný zámer vypovedať o nich v protiklade s postmodernou iróniou a cynizmom elementárne zistenia i za cenu, že tieto určenia vyznejú banálne, redundantne (nadbytočne), naivne či „out of date“. Triviálny príklad: Zlomená noha bolí. Na tomto fakte nič nemení okolnosť, že sa to konštatuje oddávna a neustále. Jeho banálna „samo-zrejmosť“ neopodstatňuje ošetrovateľa, aby bolestivosť zlomeniny nebral do úvahy, alebo ju dokonca popieral a konal v rozpore s tým.

Táto zásada platí podľa konzervatívne založenej arcitextuálnej tematológie i pre vedu. Rešpektuje sa tu tradicionalistické chápanie jej zmyslu ako podniku zacieleného na pojmové postihnutie zákonitostí, t. j. podstatných, opakujúcich sa (trans-singulárnych), a preto zovšeobecniteľných súvislostí či daností.

V humanistike ide z hľadiska klasického štrukturalizmu najmä o pojmové vymedzenie paradigiem, kódov či gramatík v zmysle „langue“. To sú napríklad tematické algoritmy, Aarne-Thompsonove-Utherove rozprávkové typy či Proppove funkcie a pod. Tie tiež ako „dávno známe“ a mnohokrát opakované evidencie z titulu svojej „klasickosti“ akoby provokovali niektorých predstaviteľov ďalšej generácie bádateľov k samoučelnej „de(kon)štrukcii“ (pozmeňovaniu podľa princípu „už len preto, lebo sa to tvrdí dlho, treba vec preonačiť, šokujúco prevrátiť z nohy na hlavu!“), a nie ku kultivujúcej korekcii, ktorú zaiste potrebujú a znesú.

Predvedecké rozumenie. M. Heidegger pripomína, že tomu, čo je, „vždy už určitým spôsobom rozumieme“ (Heidegger, 1996, s. 229). I „prosté“ zmyslové vnímanie „je samo o sebe rozumejúce“ (s. 177): „nikdy nepočujeme ‚najprv‘ hluky a komplexy zvukov, ale škripajúci voz, idúci motocykel [...] pochodujúcu kolónu, severný vietor, ťubanie ďatľa, praskanie ohňa“ (s. 191). „K tomu, že ‚máme niečo už len prasto pred sebou, dochádza až pri čistom nazeraní, keď už nerozumieme. Toto uchopenie [...] je privácia (výslednica dodatočnej abstrakcie – L. P.) *prostého* rozumejúceho videnia, nie je pôvodnejšie než ono, ale je z neho odvodené (s. 177).

Potom aj „výklad je existenciálne zakotvený v rozumení; nie je to tak, že by k rozumeniu dochádzalo prostredníctvom výkladu“ (s. 176): „všetko vysvetľovanie je ako rozumejúce odkrývanie nezrozumiteľného zakorenené v primárnom rozumení pobytu“ (s. 368), a to tak, že je nám to už „predvedecky známe“ (s. 426). To či ono sa stáva dokonca už samým predmetom výskumu, jeho „materiálom [...] iba tým, že mu už vopred rozumieme“ (s. 427), teda „predpojmovo“ (s. 448), „pred všetkou analýzou“ (s. 185).

Arcitextuálna tematológia sa v tomto zmysle vymedzuje vo vzťahu k tým polohám (post) pozitivistického scientizmu, ktorý príznačne to, ako prirodzene, „predvedecky“ predmetu svojho výkladu rozumie, nepriznáva, alebo dokonca popiera (F. Miko sa kedysi v súvisi s tým vyslovil priamo o „pokrytectve, o ktoré v scientizme nikdy nebola núdza“). (Post)pozitivistický scientizmus totiž ustanovujúco, zo svojej podstaty závisí na usvedčovaní „prirodzenej skúsenosti nášho predvedeckého života“ (E. Husserl) z omylu alebo skreslenia. Akoby práve na jej popieraní, a nie rozvíjaní, kultivácii a precizovaní, závisel zmysel, spoločenský honor vedy a jej exkluzívnosť (Plesník, 1995). Príznačné je tu diskrétné zastieranie nielen toho, ako autori vedeckých štúdií skúmanému fenoménu sami „predvedecky rozumejú“, hoci pri jeho konceptuálnom vymedzovaní z tohto „predvedeckého rozumenia“ vychádzajú a s ním operujú. Ich výklad „samej veci“ potom pôsobí tak, akoby pred ňu „spadli z mesiaca“. Pri jej vymedzovaní používajú ako prvotné určenia (východiskové definiensy), ktoré sú v skutočnosti z toho, ako jej vstupne rozumejú, zamlčaným reťazcom nadstavbových operácií odvodené. Príklad: ak by sa čitateľovi podaktorých postštrukturalistických definícií (povedzme) postavy (čiže fenoménu, ktorému „predvedecky“ rozumieme prasto ako obrazu človeka alebo „poludšteného“ zvieraťa či veci v texte) zakrylo definiendum, mal by pravdepodobne problém zo samej definície pochopiť, o čo vlastne ide (ku konkrétnejším príkladom pozri Čechová, 2016, s. 168 – 172).

Existenciál predvedeckého rozumenia nepriamo spochybňuje aj scientistickú (skúsenostne nepodloženú) predstavu, že to, čo na vedecký spôsob nebolo definované, predstavuje akúsi „terra incognita“, ríšu temna neosvetlenú reflektormi poznania. Pritom každý pobyt seba a sveta, v ktorom je, nejako od počiatku a naraz rozumie *ako celku*. Pokiaľ na to nestačí exaktný vedecký výklad, chápe celok toho, čo je, prostredníctvom iných ako pojmovo objektivizovaných kódov (napr. intuitívne, nepojmovo či zážitkovo, čo dosvedčujú práve arcinaratívy).

Spolubytie a neurčité „ono sa“. M. Heidegger upozorňuje tiež na to, k čomu dospeli osobitnou cestou aj komunikačno-semiotické výklady subjektu, že totiž pobyt nejestvuje najprv ako „izolované ja bez druhých“ (Heidegger, 1996, s. 142, ku konkrétnemu prípadu takéhoto chápania u Lubomíra Doležela pozri Plesník, 2018, s. 37 – 38). Svet (tobôž svet zobrazený, t. j. súčasť ikonického komunikátu) je totiž „vždy už svetom, ktorý mám spoločný s druhými. Svet pobytu je *spolusvet* [...], *spolubytie* s druhými [...], *spolupobyt*“ (Heidegger, 1996, s. 144). Dokonca „aj osamelosť pobytu je spolubytie vo svete. *Chýbať* môže druhý *len* v spolubytí a *pre* spolubytie“ (s. 146). Pričom „faktická osamelosť [...] nie je odstránená tým, že sa „vedľa“ mňa vyskytne druhý exemplár človeka, alebo hoci aj desať takých. Aj keď sa ich naskytne ešte viac, môže byť pobyt osamelý“ (s. 146).

Vo svete sme teda vedno s „druhými“. Tí „druhí, ktorých tak nazývame, aby sme skryli svoju vlastnú bytostnú príslušnosť k nim, sú tí, ktorí „tu sú“ v každodennom „bytí spolu“. Kto tu je, nie je ten ani onen, ani my sami, ani niektorí z nás a ani suma všetkých dokopy. Tento „kto“

je neutrum, neurčité „ono sa“ (s. 152; M. Heidegger označuje neurčité „ono sa“ ako „bytný existenciál“, s. 156).

„Neurčité „ono sa“ rozvíja vo svojej nenápadnosti a neurčiteľnosti [...] svoju vlastnú diktatúru. Páči sa nám a baví nás to, čo sa páči; čítame, sledujeme a posudzujeme literatúru a umenie tak, ako sa číta a ako sa posudzuje; ale sťahujeme sa tiež z „davu“, ako sa to obvykle robí; vyhodnocujeme ako „pohoršujúce“, čo sa obvykle takto vyhodnocuje. „Ono sa, ktorým nie je nikto určitý a ktorým sú všetci [...]“, predpisuje spôsob bytia každodennosti“ (s. 152, 153).

Neurčité „ono sa“ utvára „to, čo poznáme ako „verejnosť““ (s. 153). „Konštituuje sa vo verejnom výklade, ktorý sa vyslovuje v „rečiach““ (s. 282). V ňom je bytie „najprv a zväčša [...]“ stratečné“ (s. 417). „Orientuje sa podľa toho, čo je „v priemernom“ verejnom výklade určitého dneška „v obeh““ (s. 417), preberá to, „čo počujeme hovoriť“ (s. 245). „Rozumnosť tohto „ono sa“ pozná iba vyhovieť či nevyhovieť bežným pravidlám a verejnej norme“ (s. 318). „Strácajú sa vo verejnosti neurčitého „ono sa“ a v jeho „rečiach“, počúva pobyt seba v neurčitom „ono sa“ a *prepočúje* tak sám seba“ (s. 301): „každý je tým druhým a nikto sám sebou“ (s. 154), „každý si najprv a predovšetkým všima to, čo spraví druhý, čo k tomu povie“ (s. 203).

Heideggerov opis „diktatúry“ neurčitého „ono sa“ výstižne postihuje aj jeden z príznačných vzorcov vedeckého správania v humanistike. Pokiaľ ide o naše domáce pomery, exemplárne sa prejavil v súvisi s „rečami“ o postmoderne. Tie sa totiž na Slovensku začali intenzívnejšie viesť s istým fázovým posunom, a to, až na výnimky (Plesník, 1988), po páde tzv. reálnosocialistického režimu, v rámci ktorého bola domáca literárna veda, resp. estetika od diania v západnej humanistike viac ako menej odlúčená. Provincionalne „otváranie sa svetu“ potom, pokiaľ ide o postmodernu a postštrukturalizmus, prebiehalo neraz „skrat(k)ovito“. To, čo v pôvodnom prostredí západnej humanistiky prirodzene kryštalizovalo ako výslednica heuristicky živého dialogického diania a úsilia o výstižnejšie postihnutie aktuálnych vývinových tendencií v umení a kultúre, sa u nás presadzovalo podľa zdeformovaného algoritmu:

1. „zasvätený“ znalec oboznamuje domácu akademickú obec, o čom a ako sa „vedú reči“, čo sa „nosí“, čo je „in“ a „trendy“ v autoritatívnych bádateľských centrách „svetovej“ humanistiky;

2. to sa stáva samo osebe u časti onej obce apriórnym dôvodom na to, aby tieto „reči“ nekriticky, neautenticky a odvodené re-produkovala s platnosťou imperatívu: „ono sa“ aktuálne „patrí“ hovoriť tak a tak a vyznávať to a to.

„Područníci“ uvedeného algoritmu sa tak v snahe o inovatívnu originalitu, paradoxne, preonačili na zákryt navzájom nerozlíšiteľných „figúr“, skandujúcich naučené repliky zvonku odpozeraných rolí. Bez ohľadu na skutočný stav vecí a svoju vlastnú skúsenosť a priori podriaďovali svoje „reči“ požiadavke nadhodnocujúco sa sústreďovať na motívy *diferencie (différence)/différance, intertextuality, dekonštrukcie, antitotality, antiuniverzalizmu, fragmentárnosti, nesúmerateľnosti*, (Kantovej) *vznešenosti, irónie, paralelnej plurality, rizomatickosti, zmnoženia perspektív, decentralizácie, kontingencie, relativizmu, rozmývania hraníc, simulakra, virtuality* atď. Dialo sa tak obvykle v súručenstve s nepresvedčivo podloženým, „náhle“ prebudným záujmom o feminizmus, rodovú (genderovú) problematiku, postkolonializmus, jazyk (postmoderná humanistika sa totiž stotožňovala aj s tzv. obratom k jazyku /linguistic turn/ ako treťou epochou filozofického myslenia, ktorá završovala predchádzajúcu filozofiu bytia /elementárna otázka: „ako to či ono existuje, resp. vzniklo?“/ a filozofiu poznania /elementárna otázka: „ako to či ono poznávame, resp. vnímate?“/) a pod.

Príklady: „ono sa“ v umenovede začalo patriť (bez-ohľadne k vlastnej empirii a bez dôslednej argumentácie) „viesť reči“ o nemimetickom vzťahu obrazu sveta v texte (čiže jeho témou) a mimotextovým životným svetom ako o dvoch nesúmerateľných, súbežne svojbytných (paralelne pluralitných) poriadkoch, ktoré nemožno z jedného hľadiska hodnotovo ani príčinne usporadúvať (centralisticky hierarchizovať). To v danom prípade znamenalo ignorovať, alebo popierať osnovné, rámcové postavenie životného sveta, ktorý skúsenostne pred-určuje, že fikčnému svetu vôbec – pri všetkých odklonoch, popretiach a štylizovaných preonačeniach aktuálneho sveta – vôbec rozumieme (akokoľvek je spätne a možno aj rozhodujúco fikčnými svetmi dotváraný, štruktúrovaný, zvýznamňovaný a v tomto zmysle aj recipročne podmienený), čo by platilo dokonca aj v prípade, že životný svet má sám na matrixovský spôsob fikčnú podstatu.

Neurčité „ono sa“ takisto v domácom, oneskorene „postmodernizovanom“ kontexte „n-diktovalo“, že na akademickej pôde sa žiada sústreďovať na intertextuálne súvislosti. Niet pochýb, že medzitextové nadväzovanie môže výpoveď (text) za istých okolností významovo i esteticky obohacovať. V uvedenom kontexte sa však začalo en bloc adorovať samo osebe, ako hodnotový argument poslednej či výlučnej inštancie. Akoby medzitextové nadväzovanie a jeho „odčítanie“ v texte, hoci ide o čisto technickú záležitosť, bolo zárukou kvality textu (osobitne postmoderného) i samého zážitku z neho. (Riešenie, ktoré predkladáme v heslách → *Vzťah textu k realite* a → *Existext*, začleňuje problematiku medzitextového nadväzovania do iných súvislostí: životný svet je podľa neho prípadom textu, ktorého vzťah k textom v tradičnom chápaní je intertextuálny, pričom sám životný svet je možno fikčný).

Arcitextuálnej tematológii pritom nie je *cudzí* sám obsah uvedených princípov šírených podľa algoritmu neurčitého „ono sa“, ale *spôsob*, akým sa v podmienkach jeho diktatúry niekedy presadzovalo: neautentickým „šírením“ a „omielaním“, nekriticky a bez miery, odpozerane, osobnostne nezaručene, bez uveriteľnej nadväznosti na vlastný pobyt a rozpoloženie (pričom jedno ani druhé v humanistike rozhodne nemožno devalvovať na „subjektívne skresľujúci kontext“, od ktorého treba abstrahovať; ide o predpokladovú platformu samého výskumu či priamo komplexného bytia „výskumného predmetu“). Ide o to, že ak by sa komunite spriaznenej voľbou diktatúry neurčitého „ono sa“ predpisovalo vyznávanie úplne odlišných či priamo protichodných princípov a téz, re-produkovala by ich rovnako ochotne a horlivo.

Reči a zvedavosť ako prahnutie po novinkách. M. Heidegger konštatuje, že reč, ktorá je podľa neho fundamentálnym existenciálom, sa môže devalvovať na „reči“. Dochádza k tomu vtedy, keď sa stráca „primárna bytostná spätosť so súcnom, o ktorom je reč, príp. sa k nemu nikdy nedospelo, nezdieľa sa tak, že by sa toto súcno pôvodným spôsobom osvojovalo, ale tak, že sa hovorené *omiela* a *šíri*. Povedané ako také opisuje stále širšie kruhy a nadobúda autoritatívnu povahu. Vec sa má tak a tak, pretože sa to tak hovorí“ (Heidegger, 1996, s. 196, 197). „Pobyt, ktorý žije v, rečiach, je [...] odrezaný od primárnej a pôvodne-pravej bytostnej spätosti so svetom, spolupobytom i s, bytím v' samým“ (s. 198). Reči teda „zásadne *nedbajú* na zakotvenosť v tom, o čom je reč“ (s. 197), a uzatvárajú pobyt pred autentickosťou.

Reči získali mohutne legitimizujúci stimul v postštrukturalistickom koncepte „rečových hier“ (na mysl máme jeho neautorizovane odmocnenú, zanonymizovanú podobu, v akej sa usídlil v „bežnom povedomí“ akademickej obce práve spomínaným „omielaním“ a „šírením“). Chápanie vedeckého diskurzu ako prípadu „rečovej hry“ podporilo oslabenie referenčnej záväznosti výpovede. Rozvoľnenie zodpovednosti za vedeckú výpoveď v zmysle osobnostnej

gescie a bytostnej garancie umocnilo spojenie takto legitimizovaných „rečí“ s existenciálom *zvedavosti*.

Zvedavosť je v Heideggerovom podaní „dychtivosť po novom“ (s. 379): „Pachti sa po novom iba preto, aby ho pre ďalšiu novinku opustila“ (s. 200). „Preto sa zvedavosť vyznačuje zvláštnou *prelietavosťou*, ktorá nedovolí zotrvať pri najbližšom. Preto tiež nehľadá pokoj sústredeného pozorovania, ale vyhľadáva nepokoj a vzrušenie v stále nových a nových premenách toho, s čím sa stretáva“ (s. 201).

Táto trojkombinácia existenciálov neurčitého „ono sa“, (referenčne nezáväzných) „rečí“ a „pachtienia po novinkách“ sa v humanistike presadzuje ako *samoúčelná inovácia*, a to prostredníctvom *módnych trendov a kampaní*. Podstata módnosti spočíva, ako vieme, v tom, že nepresadzuje to, čo je produktívnejšie, hodnotnejšie či perspektívnejšie. Rozhodujúce je tu odlíšiť sa od toho, čo sa „nosilo“ v minulej sezóne. Tento prípad inovácie nemusí mať žiadny iný zmysel či heuristický dosah (naopak, môže to, ako „sa veci majú naozaj“, zaonačujúco kamuflovať, ako sme to vyššie ilustrovali riešením vzťahu medzi textom a realitou). Súslovie „najnovšie vedecké poznatky/trendy a pod.“ preto v podmienkach (módne inovatívnej) humanistiky nemá – na rozdiel od exaktných vied, kde implikuje vyššiu kvalitu – vo vzťahu k akosti výskumu *de facto* žiadnu výpovednú hodnotu.

V súvisе so snahou o modernosť M. Heidegger uvádza: „časovosť autentickej dejinnosti je [...] *odprítomňovaním* dneška a odvykaním od obyčajov neurčitého ‚ono sa‘. Neautenticky dejinná existencia, zaťažená nerozpoznanou pozostalosťou ‚minulosti‘, sa naproti tomu snaží o modernosť. Autentická dejinnosť rozumie dejinám ako ‚návratu možného‘“ (s. 424, 425). „Autentické ‚prichádzanie k sebe‘ [...] je [...] návrat k najvlastnejšiemu [...] ‚bytiu sebou‘“ (s. 371). „Odhodlanosť, ktorá sa k sebe vracia a seba traduje, sa [...] stáva *obnovovaním* jednej z tradičných možností existencie. *Obnovovanie je výslovné tradovanie*, to znamená nový návrat k možnostiam pobytu, ktorý ‚tu už bol‘“ /s. 419/. „Len pokiaľ pobyt vôbec je ako ‚ja som-bol‘, môže budúce k sebe samému prichádzať tak, že prichádza *naspäť*“ (s. 357). To korešponduje s konzervatívnym založením arcitextuálnej tematológie, ktorému zodpovedá retrospektívny princíp „hľadania strateného raja“ oproti prospektívnemu princípu „hľadania zeme zaslúbenej“ (k tomu pozri Čechová, 2016, s. 184 – 187).

Módne samoúčelná inovácia sa v humanistike presadzuje na dvoch úrovniach:

1. *Riešenie problémov*. Ide o výkony, pri ktorých kritériom „nových“ zistení nie je ich produktivnosť či interpretačná výstižnosť, ale ohurujúca novosť, „osviežujúca“ inakosť vo vzťahu k „únavnému stereotypu“ doterajších riešení. Najlacnejším postupom, svojho druhu vedeckým gýčom, je tu uplatnenie princípu „presýpacích hodín“, napríklad v rámci opozícií podstatné/primárne/zakladajúce – podružné/sekundárne/odvodené, príčina – dôsledok, resp. predpokladové – realizačné, vysoké – nízke atď. (prípadoom tohto postupu je i sama ironická relativizácia tej či onej opozície, popretie zakladajúcej platnosti samého princípu binárnej štruktúracie reality do protikladov). Zástupne to dokladá s odkazmi na I. Kanta „dekonštruovaný“ vzťah rámu a obrazu v polohách, ktoré presahujú legitímnu snahu poukázať na nie vždy docenované rozhraničenia medzi rozdielne kódovanými semiosférami (napr. medzi aktuálnym a fikčným svetom). Jedným z kritérií rozdielu medzi takouto samoúčelnou a zmysluplnou obnovou je (akoľvek u nás marxizmom-leninizmom zdiskreditovaná) životná/komunikačná prax.

Samoučelná inovácia je k nej bez-ohľadná: za konferenčným pultom či písacím stolom proklamujeme niečo, čo po odchode od neho vzápätí v životnom svete poprieme (napr. tézu o „smrti subjektu“: akonáhle sa niekto dotkne nášho ega, „subjekt“ sa ihneď prihlási životaschopne o slovo).

2. *Kódovanie*. Tu ide o samoučelné, vnútorne vyprázdnené inovácie pojmoslovía, ktoré sa uskutočňujú len pre módnú obmenu. Inú funkciu nemajú. „Pretože čas pobytu, ktorý v ústraní s niečím zápolí [...], je iný a z hľadiska verejnosti plynie pomalšie než čas, reči, ktoré ,žijú rýchlejšie, sú ,reči' vždy už pri niečom inom, čo je práve teraz najnovšie. [...] ,Reči a zvedavosť sa [...] starajú o to, aby to, čo je rýdzo a novo vytvorené, bolo v okamihu svojho vzniku pre verejnosť už zastarané“ (Heidegger, 1996, s. 202). Zvedavosť „je tak málo oddaná ,veci, že akonáhle sa jej podarí niečo zahliadnuť, už od toho odhliada smerom k niečomu ďalšiemu“ (s. 379). „Lačná po najčerstvejších novinkách [...] zabúda na to staré“ (s. 424). Ukážkovo sa to prejavilo súbežne s tým, ako pojmoslovie „reči“ o postmoderne strácali platnosť „ohurujúcej novinky“. Bez-ohľadne k tomu, či si v kultúrnej realite pojmoslovnú zmenu skutočne niečo žiada, diktatúra neurčitého „ono sa“ pohotovo presadila inováciu aspoň na úrovni slovotvorných formantov (napr. prefixov „post-post“, „hyper-“, „meta-“, „trans-“, „digi-“ a pod.). Aj tento aspekt existenciálu *zvedavosti* má však svoju funkčnú polohu. Ruskí formalisti ju postihli prostredníctvom binárneho protikladu *automatizácie* a *aktualizácie*. Aktualizácia pojmoslovía prostredníctvom obnovujúcej zmeny má svoj dobrý účel napríklad vtedy, keď pôvodná nomenklatura zautomatizovaným nadužívaním stratila svoju výpovednú silu (to je aj prípad Mikovej kategórie „zážitkovosti“, ktorá heideggerovským „omielaním“ prišla o svoju referenčnú potenciu).

„Šírením“ a „omielaním“ odmocnený koncept „rečovej hry“, relativizujúcej referenčnú záväznosť vedeckej výpovede, vedno s fetišistickým nadhodnocovaním intertextuálnosti, navyše podporil podvrhovanie tých vedeckých žánrov, ktoré by mali zo svojho určenia budovať na vlastnom heuristickom výkone, žánrami „recenznými“ (výraz Jaroslava Martinku), t. j. re-produkčnými metatextami (napr. habilitačné či inauguračné prednášky, ktoré pozostávajú výlučne z citácií, parafráz a perifrastických referencií o iných vedeckých textoch).

Autentické stroskotanie. Pobyt mimo područia diktatúry neurčitého „ono sa“ M. Heidegger vymedzuje prostredníctvom existenciálov „autentického bytia“ (s. 60) a „odhodlania“ (s. 327). Ich rádius je široký: presahuje sféru vedeckého správania, zároveň si však pre ňu zachováva plnú platnosť. Obrat k autentickému bytiu, k seba-nájdeniu zo stratenosti v neurčitom „ono sa“, uvádza M. Heidegger, sa deje ako uskutočnenie voľby, a to prostredníctvom hlasu svedomia (s. 298). Vďaka svedomiu „pobyt ,vie, ako na tom sám so sebou je: či rozvrhol svoje vlastné možnosti, alebo či si ich nechal – súc pohltený neurčitém ,ono sa' – nadiktovať verejným výkladom“ (s. 300). A vďaka odhodlanosti dospieva „k najpôvodnejšej, pretože *autentickej* pravde pobytu“ (s. 327).

Je to diametrálne odlišná situácia, než akú poskytuje „zástupný“ pobyt. „Neurčité ,ono sa“ totiž „jednotlivému pobytu v jeho každodennosti *odláhčuje*“ (s. 153). „Domnienka neurčitého ,ono sa, že zabezpečuje a vedie plný a pravý ,život‘ (napr., že „prevádzkuje“ plnú a pravú vedu – E. P.), vnáša do pobytu *upokojenie*, pre ktoré je všetko ,v najlepšom poriadku““ (s. 206).

V podmienkach humanistiky to značí komfortné bezpečie: skandovanie verejným výkladom určených téz do značnej miery zaručuje, že „figúra-naučená rola“ nebude čeliť skandalizujúcej oponentúre a kritike, ale sa, naopak, tešiť „zákrytovej“ prosperite, že v tomto mode podniknuté vedecké výkony budú zväčša akceptované a vďaka šírke komunity spriaznenej voľbou neurčitého „ono sa“ prijaté so solidárnym uspokojením. A naopak: táto komunita z podstaty svojej existenciálnej situácie nemôže inak ako v poslednej inštancii usvedčovať výkony, podniknuté mimo rámca diktatúry neurčitého „ono sa“, z elementárneho nezvládnutia vedeckej gramatiky, alebo ich, prinajmenšom, klasifikovať ako neštandardné (znepokojivo „čudné“).

Takejto diskreditácii, navyše, nahráva aj okolnosť, že autentický pobyt a v jeho intenciách podnikaná veda sa sústavne vystavuje riziku autentických, t. j. skutočných, „opravdivých“ zlyhaní či omylov. M. Heidegger hovorí o pobyte, „ktorý v ústraní s niečím zápolí a rýdzim spôsobom stroskotáva (s. 202). Možnosť „rýdzeho stroskotania“ je potom permanentným (s)úbežníkom autentického vidu vedy (s. 206).

Metodologický dosah môžu mať a významnú úlohu vo vedeckom správaní zohrávať aj ďalšie existenciály vrátane tých, ktoré objasňujeme v hesle → *Konkrétne existenciály – ikonizácia*.

§ 3. Literatúra

- ČECHOVÁ, Mariana a kol. 2016. *Osnovné tematické algoritmy v slovesnom umení (s intersemiotickými a interdisciplinárnymi presahmi)*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2016.
- HEIDEGGER, Martin. 1996. *Bytí a čas*. Praha: OIKOYMENH, 1996.
- PLESNÍK, Lubomír. 1995. *Pragmatická estetika textu*. Nitra: Vysoká škola pedagogická, 1995.
- PLESNÍK, Lubomír. 2007. Medzikultúrne komunikačné synapsie. *Slovo a slovesnosť*, 2007, roč. 68, č. 3, s. 170 – 183.
- PLESNÍK, Lubomír. 2018. (Inter)textuálny fundament existenciálnej poetiky. In: BÍLIK, René – ZAJAC, Peter (eds.). *Poetika textu a poetika udalosti*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2018, s. 30 – 43.
- PLESNÍK, Lubomír. 1988. Dekonstrukcia v poľskej literárnej vede. In: *Literárne dielo v interpretácii*. Výskumné materiály č. 22/1988. Nitra: Ústav jazykovej a literárnej komunikácie Pedagogickej fakulty, 1988, s. 9 – 50.

§ 4. Lubomír Plesník